

Ivan Lah:

Otokar Theer.

Moj tovariš, ki me je obiskoval zadnje dni, je vstopil včeraj z žalostnim, bledim obrazom v mojo sobo.

„Ali ste že slišali?“

„Kaj?“ — Mislil sem, da je zopet kaj novega v političnem in diplomatičnem svetu, ki polni z zanimanjem sedanje prazne dneve.

„Theer je umrl.“

„Včeraj je bila tu gospa Preissova in smo govorili o njem: mislili smo, da ni nevarno.“

„Umrl je.“

Gledala sva se nekaj časa, kakor da ne najdeva ne misli, ne besede.

Moj tovariš je vojak, ki se zdravi v oddelku poleg mene: v sosednem oddelku je ležal Theer. Nihče ni mislil, da bi se moglo zgoditi kaj takega.

„Včeraj sem ga hotel obiskati,“ pripoveduje moj tovariš, „toda bil sem tako slab in brez volje. To so strašni časi. Ne morem delati; niti pisma ne morem napisati.“

Moj tovariš je urednik „Žatve“, dobra, idealna duša.

„Škoda, škoda . . .“, govori na pol šepetaje, kakor da bi rad s to besedo povedal vse.

Theerovo ime mi je bilo znano že poprej: čitalo se je o njem večkrat v listih, posebno ob priliki, ko se je igral njegov „Faethon“. Toda zadnja leta je bilo težko imeti pregled čez vso novejšo produkcijo. Videli smo, da raste nova generacija, toda natančne slike nismo mogli dobiti in tako so se v množici novih imen izgubila tista, ki zaslužijo biti med prvimi: in med njimi je bil Otokar Theer.

118
380
32 Bilo mu je komaj sedemintrideset let. Rojen je bil v Črnovicah (16. febr. 1880), kjer je bil njegov oče ritmojster. Mati je bila Čehinja iz Nymburka. Gimnazijo je študiral v Pragi in je kot gimnazijec nastopil v literarnem svetu pod pseudonimom Otto Gulon. Vpisal se je na univerzo, študiral pravo, prestopil je na filozofijo in absolviral študije z doktoratom. Leta 1902. je bil v Parizu, kjer se je poglobil v sočasno francosko umetnost: postal je Officier d' Académie. Leta 1910. je bil na jugu v tirolskih Alpah, leta 1912. je bil na Severnem morju in na Danskem, leta 1913. v Rusiji in na Krimu. Dobil je mesto v vseučiliški knjižnici v Pragi. Preteklo pomlad je začel bolehati. Na jesen se je preselil v vinogradsko bolnico.

Zdravniki so konstatirali zastrupljenje hrbtenice, toda nihče ni mislil na smrt. Theer sam je bil čil in živahen, čital in pisal je še dan pred smrtjo, dne 20. dec. je ob polosmih zjutraj izdihnil.

Ljudje, ki jih usoda zanese v isto bolnico, čutijo med seboj nekako solidarnost. Druži jih nekaka tajna vez in čutijo nehote med seboj izgubo, kadar zapoje zvonček nad kapelo. Ali je to ljubezen do življenja, ali strah pred smrtjo? Ali je to sočutje k človeku, ali opomin na lastno usodo?

Tiho sva sedela s tovarišem in sva mislila na Theera. Ali je mogoče v tem trenutku reči, kaj je bil, in kaj bi bil, ko bi se to ne bilo zgodilo. Ali si moremo misliti vso tragiko človeka, ki se je dvignil na lastnih krilih iz vsakdanjosti v solnčne višave, in je tik pred ciljem padel?

Otokar Theer je nastopil kot sedemnajstleten študent v javnosti z zbirko „Haje, kde se ^{tančar} tanči“ (Gaji, kjer se pleše). Kritika je videla po tej zbirki v njem mlado silo iz krogov „Češke moderne“, ki stoji pod francoskim vplivom. Pridružil se je moderni skupini, ki se je takrat zbirala okoli prenovljenega „Lumira“ pod vodstvom V. Hladika in F. X. Šalde. Tako je Theer že leta 1900. izdal drugo knjigo „Vyp ravy k Ja“, ki je leta 1914. doživela drugo izdajo. Dvajsetletni pesnik je v tej knjigi pokazal nove velike skrivnosti svoje duše, nepremagljivo hrepenenje po večnih tajnostih in boj za čarobni svet krasote in ljubezni. Njegova oblika je kazala mladega mojstra, ki se bori za novo svobodo besede in pesmi. Naslov sam je nekaj nenavadnega. Ne da se niti popolnoma prevesti. Vyprava je to, kar po slovensko imenujemo s tujo besedo: ekspedicija. Reklo bi se nekako: Priprave na pot k Jazu. Po tej knjigi je nastala v pesniku kriza, ki je trajala celih deset let. Pesnik se je poglobil, kakor da se je res odpravil na pot k „Jazu“. Toda ta „jaz“ je veliko obširno kraljestvo in dolga so pota do njega. Pesnik je iskal sebe, poslušal je svojo notranjost in je iskal izraza temu, kar je plalo v duši. Ne onega vsakdanjega navadnega izraza, ki ga imenujemo pesem, ampak onega pravega izraza, ki bi bil pesem njegove duše. Ne pesem besedi in rim, ampak pesem čustva in notranjega ritma, ne pesem, vezana na metrum in formo, nego pesem prosta, svobodna in resnična, kakor jo je čutil v duši. Sicer nastopa Theer tudi v tem kritičnem desetletju, toda ne s pesmimi; pisal je povesti: „Pod stromem lasky“ (Pod drevesom ljubezni) (1903), „Prihod žene“ (roman v „Lumiru“), a pred vsem se je posvetil kritiki. V „Lumiru“, „Rozhledih“, „Česki Revuji“ in v „Přehledu“ najdemo polno njegovih kritik in esejev iz češke in francoske literature. Tu vidimo Theera umetnika in filozofa, ki išče vrednote življenja v velikih delih človeškega duha in odkriva zmagujočo silo volje, ki premaga kaos in notranji razdor ter daje misli jasen izraz v delu, ki ga ustvarja duh stvarnik in vladar snovi.

To desetletje pomenja sploh krizo v češki moderni. Prvi nje bojevniki: Machar, Březina, Dyk, Karásek so že obvladali polje; starina je živela samo še v odmevih. Toda življenje pomeni večni razvoj, vsak ob-

stoj je zastarelost in zaostalost. Treba je bilo iskati novih poti. Najti so jih mogli samo oni, ki so premišljali o njih. Med temi je bil Theer.

Leta 1910. nastopi Theer zopet kot lirik. Leto na to (1911.) imamo novo knjigo pesmi „Uzkosti a naděje“. Tudi ta naslov je težko prevesti. „Tesnobe in nade“ ne zveni dobro. Vendar nam predstavlja zbirko po vsebini: boj med dvomom in nadami, boj za spoznanje velikih skrivnosti, Boga in sveta, hrepenenje po resnici nejasnih sfer, ki jo zasluti srce in jo hoče izreči. Vsaka pesem je resničen odmev lastnega boja, ki ga je prebojeval pesnik od slutnje do besede. A ne le boj za resnico, tudi boj za resničnost besede je hotel izbojevati Theer: bil je mojster sloga in jezika in je hotel doseči v tem vrhunec popolnosti. Leta 1912. je nastopil med mladim naraščajem s svojim predavanjem o prostem verzu. Njegov boj za pravi izraz ga je vodil k prepričanju, da more le prosti verz izražati valovanje duše, ritem pesmi, harmonijo misli: vse drugo je samo ovira. Tako je Theer združil v „Almanachu za leto 1914.“ okoli sebe mlado generacijo verslibristov in je stopil v ospredje nove generacije. Tu je njegovo mesto. Bil je nasprotnik vsake površnosti in praznega rimovanja. Sam globok in premišljen duh, je zahteval v pesmi ^{zmo} ^{je} ^{greh} dovršene forme prostega verza, ki v pravih besedah in izrazih daje zunanjo stavbo notranji misli. Prostost mu ni pomenila površnost, nasprotno: jasnost v slogu in strogost v obliki.

Leta 1915. je izdal Theer, ki je došel tako do vrhunca v svojem boju za svobodno pesem, novo zbirko: „Všemu na vzdory“ (Vkljub vsemu). Kljubovanje proti starim tradicijam in konvencionalnosti v obliki, pa tudi odpor proti vsakdanjosti in plitkosti v umetnosti sta dajala sile bojevniku za visoke svetove. Bil je Prometej, ki je kljuboval svetu in bogovom in je hotel nebeških darov za človeški svet. O tem boju nam govori tudi njegova lirična drama „Faethon“, ki se je z velikim uspehom igrala v Nar. divadlu dne 13. aprila 1917. (V tisku izide te dni.) Tudi „Faethon“, sin Helijev, se je dvignil do zvezd in je padel, kajti: „Še nekaj višjega je od življenja, za velikost, krasoto smrt . . .“

„Otokar Theer je bil pesnik,“ je pisal drugi dan po smrti Miroslav Rutte v „Nar. Listih“, „bil je pesnik ne le po delu, ampak z vsem ritmom svoje duše in z vso svojo usodo. Njegov duh se je gibal vedno med titansko samozavestjo in nezmožno skepso. Ker ni bil kompromisar niti napram sebi niti napram drugim, ni iskal nikoli v svoji umetnosti zunanjega uspeha. Čutil je za vsak stavek in za vsako besedo v sebi polno odgovornosti in strogosti: tako da je bilo v tem nekaj nemško trdega. Njegovo življenje, razburjeno in razočarano, probijajoče se vedno znova k veri, se je zapiralo vedno v ožji krog samote . . . Theer je bil izrazit tip češke duše: ne dobrotljive, mirne, udano ljubeče duše češko-bratovske, ki je preko Komenskega prešla v Březinove pesmi: bil je tip taboritske duše, duše božjega bojevnika, trde v ljubezni, ki je vedno pripravljena za pravo bojevati se in pasti. „Vkljub vsemu“ se je glasilo zadnje geslo

njegove lirike. Mnogi niso razumeli in niso zaupali. Toda mi, ki smo ga poznali kot prijatelji, mi, ki smo vedeli, kako muči njegovo pravično dušo negotova in kruta usoda našega naroda, mi smo razumeli in se čudili: njegova volja je hotela kljubovati tudi v najtežji in najbolestnejši skušnji, hotela je ostati neupognjena in silna tudi v smrtnem dihu, ki je zavel v obraz prebujenemu narodu. Vzkliknil je za nas proti vsem: živeti vkljub vsem, tvoriti in živeti . . .“ Enako je pisal Arne Novak v Venkovu: „Umetnik je bil Theeru nerazdružljivo spojen s človekom. Theer je vedno zahteval, ne le, da stoj za svojim delom pesnik z vsem svojim značajem, ampak da mu žrtvuj tudi svojo osebno srečo, komodnost in življenjske ugodnosti . . . Theer je bil vedno pripravljen postaviti se za svoje prijatelje, za svoje delo in predvsem za svoj narod. Pesnik „Povratka“ in „Moje Češke (zemlje)“ je bil iz naših mladih umetnikov menda najbolj ponosen Čeh . . .“ Pri nas bo morebiti koga to motilo — a v tem je bil Theer enak onim našim jugoslovanskim pesnikom, ki so našli pesem svoje zemlje. Theer je dobojeval težek boj in je pred smrtjo videl zmago, za katero se bojujemo.

Theerova mati je ob smrti svojega sina položila ustanovo 20.000 K v podporo mladim češkim umetnikom. Pot je pokazal Ther jasno in točno. Ni dvoma, da ga bo štelo bodoče pokolenje med svoje prve in največje bojevnike.

Theer je tretji iz mlajše generacije, ki je umrl v tej vojni: 1. Taufer, 2. Miloš Marten, 3. Theer. Toda Theer ni mislil umreti. Prva dva sta bila vojaka — ampak on Faethon.

Ali Faethoni umirajo?

Oni umro zato, da žive.

Janko Glaser:

Oktober.

Z vsakega hriba klopotec v dan
zlate pesmi kuje,
kakor zveneče, suho zlato
jih z gričevja suje.

In pozlačena že v solncu blešči
vsa se zemlja okoli:
vsa ta pobočja, obronki po njih,
vsi ti tihi doli . . .

In to se pravi?